

Torben Svendrup

Historiker ph.d.

Poppo jernbyrd

Kristningen af Danmark

En kildesamling til Danmarks tidlige kristendom

25-12-2011

Indhold

Indledning.....	1
Ruotger: Vita Brunonis	2
Widukind	2
Thietmar af Merseburg.....	3
Adam af Bremen.....	4
Sigebert af Gembloux.....	4
Ælnoth	4
Gesta Treverorum.....	5
Roskilde Krøniken (<i>chronicon Roskildense</i>)	5
Svend Agesen	5
Saxo 10 bog.....	6
Venderkrøniken.....	6
Knytlinge Saga	8
Ikke skriftlige kilder.....	9
Støbeform torshammer og kors	9
Jellingstenen	9
Tamdruppladerne.....	10

Indledning.

Dette lille kildehæfte er udarbejdet som et supplement til bogen *Danmarks tidlige kristendom (2011)*. Kildehæftet give på ingen måde indtryk af at være fuldt dækkende, men kan give læseren en fornemmelse af arbejdsvilkårene for forskning i denne periode.

Biskop Poppo er en central skikkelse i traditionen om Danmarks vej til kristendommen. Centralt står fortællingen om, at ved, at bære jernbyrd blev den danske konge overbevist om, sandheden – den kristne tro. Men vi har også en række kilder der nævner nogle ganske andre årsager til, at Danmark blev kristnet. Skal kristningen af Danmark i stedet ses i forbindelse med den tyske kejsers magt? Det betyder, at dette lille kildehæfte både omhandler Poppo's jernbyrd og Danmarks vej til kristendommen.

Vi har en række forskellige kilder på Poppo's jernbyrd, men interessant er det, at der i vores kildemateriale nævnes to forskellige konger, som Poppo bar jernbyrd for, nemlig Harald Blåtand og hans søn Svend Tveskæg. Det er tilsyneladende Roskilde Krøniken der nævner Svend som den konge, der bøjer sig for beviset ved jernbyrden. Interessant er at Saxo i sit store værk følger Roskildekrøniken. Der er ingen tvivl om, at de andre kilder har været bekendt for ham. Det vil sige, at han har foretaget et valg og har valgt Svend Tveskæg frem for Harald Blåtand.

Ruotger: Vita Brunonis

Var munk i Køln skrev formodentlig i perioden 965 – 969

Han har en kort bemærkning om, at Harald blev kristen – men intet om Poppo.

II.39.

... Da Lothar¹, hans søstersøn, der var af gammel kongeslægt, blev svært trængt af sine fætre, reddede og ophøjede han ham vidunderligt. Han gav ikke efter før end han havde indsat ham som konge i hans faders sted og bøjede Hugos sønner, der var alle overlegne i magt og indflydelse, under sit åg. Sådan sørgede han for, at alle kunne leve under ét herskab samtidigt sikret mod ydre fjender og i fred med hinanden.

II.40.

Over dette rige [Frankrig] - det bør ikke forties - svøbte sig truende en frygtelig fare, nemlig Normannerne, med hvilket intet andet folk kan måle sig i sørøveri. En stor del af dette af splid og borgerkrig plagede folk var allerede tilfaldet dem som bytte, og hvad der endnu var blevet tilbage udmattede sig i broderkamp. Da imidlertid vor leder aldrig tænkte, at noget menneskeligt anliggende ikke angik ham, da han jo selv følte sig som menneske, gjorde han ved betænksomme foranstaltninger det sådan, at alle, der elskede ro og fred, tog deres tilflugt til ham som den sikreste havn.

Ja, han mildnede endda barbarernes umenneskelighed og vildskab, der for længst var blevet utåleligt. For netop dengang bøjede deres konge Harald sit hoved for kongernes konge, Kristus, og forkastede afgudsdyrkelsen sammen med mange af hans folk.

Widukind

Sakserkrønike (*Res Gestae Saxonicae*)

Den ældste kilde til Poppo's jernbyrd, er den samtidige Widukind. Han var en tysk munk og historieskriver, som i sidste halvdel af 900-tallet, arbejdede ved det ældste benediktinerkloster i Nordtyskland. Her skriver han omkring 967 den saksiske krønike med Otto den Store som det strålende højdepunkt. Det vil sige, at fortællingen om Poppo er kommet til meget kort tid efter, den skulle have foregået.

Widukind skriver at den danske konge - Harald Blåtand - omkring 965 lader sig kristne af den tyske klerk Poppo da han – altså Poppo - ved at bære jernbyrd, overbeviser Harald om, at den kristne gud er de nordiske guder overlegen

”Wichman, der nu opholdt sig i sit fædreland, holdt sig i ro, så længe kejserens tilbagekomst kunne ventes. Men da det trak ud med den, drog han nordpå, for sammen med danerkongen Harald (Blåtand) påny at anstifte en krig. Men Harald sendte ham bud, at hvis han dræbte hertugen (Herman) eller en anden høvding, ville han tro, at der ikke lå svig bag hans tilbud om forbund; hvis ikke, måtte han tro, at Wichman havde svig i sinde. Imidlertid fortalte en købmand, der just færdedes i disse egne, om hans røverier. Hertug

¹ Fransk konge fra 954 til 986

Herman lod da nogle af hans folk gribe og dømmes for hærfærd mod riget, og de blev hængt. Wichman selv undkom med nød og næppe sammen med sin broder (Ekbart). *Danerne* var fra gammel tid kristne, men tjente ikke desto mindre afguderne efter hedningskik. Nu hændte det en gang, at der ved et gilde, hvor kongen var til stede, opstod en trætte om dyrkelsen af guderne, idet *danerne* påstod, at Kristus nok var en gud, men at der også var andre guder, der var større end han, da de lod menneskene se langt større tegn og undere end Kristus. Herimod vidnede en klerk, der nu har viet Gud sit liv, en biskop ved navn Poppo, at der var en eneste sand Gud og Fader og hans enbårne søn vor herre Jesus Kristus og den Helligånd, medens afguderne var dæmoner og ikke guder. Kong Harald, om hvem det siges, at han var ivrig efter at høre, men sendrægtig i at tale, spurgte ham nu, om han var villig til at bevise denne tro på sig selv, hvortil Poppo uden tøven svarede ja. Kongen lod så klerken sætte under opsyn til dagen efter, og da det var blevet morgen, lod han et stort, tungt stykke jern ophede og bød klerken bære det glødende jern for den katolske tro. Den Kristi bekender greb uden vaklen jernet og bar det så længe kongen bestemte, fremviste så sin hånd, der var uskadt, og overtydede således alle om den katolske tros sandhed. Derover omvendte kongen sig, besluttede at ære Kristus alene som gud og bød de folk, han herskede over, at forkaste afguderne, og han viste senere præsterne og guds tjenere skyldig ære. Men også dette må med rette regnes din fader til ære, da det skyldes hans iver, at kirkerne og præstestanden er kommet til så megen ære i disse egne. Grev Gero mindedes den ed, Wichman havde svoret, og da han nu så ham anklaget og erkendte, at han var skyldig, gav han ham tilbage til de barbarer, af hvem han havde fået ham. De modtog ham med glæde, og han gjorde nu hyppigt hærgende indfald i de fjernere boende barbarers land. To gange slog han kong Misaka (Mieszko), der herskede over de *slaver* der kaldes *licicaviker* (lecher"

Thietmar af Merseburg

Thietmar af Merseburg – en tysk biskop og historiker skriver omkring 50 år senere en krønike om tidens saksiske konger og kejsere med udgangspunkt i bispedømmet Merseburg.

I omtalen af den tyske missionering blandt slaver og daner nævner Thietmar danernes hedenske offerfester i Lejre ved Roskilde.

"Der er et sted der hedder Lejre, hovedstaden i det land, der kaldes Sjælland. Der kommer de sammen hvert niende år i januar måned for at ofre 99 mennesker og lige så mange heste til deres guder, og dertil hunde og haner, og de tror, at dette vil forsone dem med underverdenens magter."

Thietmar beretter videre om selve kristningen af danerne:

"Hos danerne, hvor Harald dengang herskede, blev den der meget foragtede kristendom på ny levendegjort af præsten Poppo, som kritiserede kongen for, at han tjente afguder og dæmoner."

På kongens opfordring bar Poppo herefter et tungt stykke glødende jern og løftede dernæst den uskadte hånd i vejret.

Henrykt over miraklet underkastede kongen sig straks ydmygt Kristi åg, og adlød til sine dages ende de guddommelige bud som tro kristen.

Kejseren kaldte, da han hørte dette, Poppo til sig og gjorde ham til biskop.

Adam af Bremen

Adam af Bremen (ca. 1040 og ca. 1081) ledede Katedral skolen ved Bremen Dom. Var præst, skriver og formodentlig også hvad vi ville kalde spindoktor. Værket *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* er en hovedkilde til dansk historie 850 – 1075. Han havde et godt kendskab til Danmark og alt tyder på, at han selv mødte Svend Estridsen.

1.bog 59

”til gengæld skal han have vundet kongens søn Harald for sig ved sin prædiken. Og han opnåede, at denne blev så trofast over for Kristus, at han gav tilladelse til offentligt udøvelse af Kristendommen, som hans fader altid havde hadet, selv om han endnu ikke havde modtaget dåbens sakramente.”

Søjlekapitæl Bremen Domkirke korkrypten

2.bog 25

”Danernes konge Harold, som udmærkede sig ved sin Gudsfrugtighed og tapperhed, havde for længst velvilligt taget imod kristendommen i sit rige og holdt standhaftigt fast ved den lige til det sidste”

Scholion 20.

I det Herrens år 966 blev danerne omvendt til troen af en vis Poppo, som i folkets påsyn bar et hvidglødende jern, formet som en handske, uden at få mén deraf; da kong Harald så det, opgav han afgudsdyrkelsen; Poppo blev forfremmet til bisp.

Sigebert af Gembloux

Skrev sin krønike omkring 1110 i klostret Gembloux – dør i 1112.

Skolion 20 hos Adam af Bremen er taget fra Sigebert krønike.

Ælnoth

Ælnoths krønike om Svend Estridsen og hans sønner og her er der selvfølgelig primært Knud den Helliges martyrium der er centralt. Men han fortæller også om Poppo jernbyrd.

Den er skrevet omkring år 1120

”For nu at komme ind på noget, som de gamle fortalte, så har det danske folk fra den tid, da den mindeværdige biskop Poppo bar glødende jern i sin uskadte højre hånd og med usvedne fodsåler gik hen over en glødende jernrist og med dette klart guddommelige vidnesbyrd fastslog, at Kristus, Guds søn, er den eneste og sande Gud, med Jesu Kristi hjælp bestræbt sig for at værne om den tro, som det antog, og at vogte den ren og uplettet til i dag.”

Gesta Treverorum

Endnu en tysk kilde skal nævnes, et værk om byen Trier og dens ærkebisper benævnt "Gesta Treverorum". Det er udarbejdet i tre omgange. Oprindeligt omhandlede det kun tiden frem til 1101 (og er vel skrevet kort tid herefter). I denne version optræder en ærkebiskop af Trier ved navn Poppo (1015-1047), men der nævnes intet om, at han skulle have udført et mirakel.

Kort efter 1132 blev foretaget en afskrift med mange udvidelser, rettelser og en fortsættelse frem til det nævnte år. Heri er tilføjet og indflettet i bisp Poppo's historie beretningen om Poppo's mirakel, idet denne nu identificeres med ærkebiskoppen. Legenden har de samme to mirakuløse hændelser som hos Adam af Bremen, i begge tilfælde dog med afvigelser: Det glødende jern bæres som en handske (som hos Sigebert), og den brændende voksskjorte antændes ved, at han vandrer ind i en tændt ovn.

Forfatteren tilføjer, at Poppo stadig æres af danerne og af dem kaldes Ansgar!!

Roskilde Krøniken (*chronicon Roskildense*)

Forfatteren har været tilknyttet Roskilde Domkirke – måske været skriver her. Krøniken dækker tidsrummet 840 til 1140 – På Valdemars tid bliver den forlænget frem til 1157. Krøniken har ofte en anden politisk vurdering end Saxo og Svend Aggesen.

”På denne tid ordinerede ærkebiskop Libentius af Bremen Avoco til biskop for Sjælland (efter Gerbrand, som) hans forgænger Unwan først ordinerede. Libentius ordinerede også Poppo til Slesvig, og derefter Esiko, og til Ribe Odinkar. Af dem siges Poppo, som var en meget hellig mand, at have stået kong Svend meget nær. Da hedningerne tvivlede om den kristne tro, var det også ham, som på en almen forsamling af konge og folk bar gloende jern i sin hånd og viste sig uskadt, fordi de havde lovet, at de så ville tro. Deraf kom det, at folket antog troen, og han blev en hellig og højt anset mand i riget”

Svend Agesen

Svend Aggesen er født i midten af 1100 tallet. Hans oldefar var hirdmanden Svend Thrugotsen, og hans onkel var Ærkebiskop Eskil af Lund. Aggesen blev sandsynligvis uddannet på et kloster i Danmark, men hans

store viden om antikken og navnlig de latinske historikere viser, at han også må have modtaget yderligere undervisning i udlandet. I værket *Brevis Historia Regum Dacie* fortæller han, at Absalon er i gang med at skrive sin store krønike.

Nævner at Harald bliver kristen – men intet om Poppo

Kortfattet Historie om Danmarks konger

VIII Denne Harald ledede siden lang tid igennem rigets styrelse med sit kongelige Scepter. Han var den første der med afsky vendte sig bort fra afgudsdyrkelsens smudsigheder og tilbød Christi Kors. Da han nu engang havde udsendt en hær for at slæbe en vældig stor sten, som han havde bestemt til at rejses på hans moders gravhøj som et mærke til hendes minde, hen til målet, brød et oprør ud i landet.

Saxo 10 bog.

Saxo var skriver for biskop Absalon, af hvem han fik i opdrag at skrive en Danmarks Krønike. *Gesta Danorum*. Skriftet blev først afsluttet efter Absalons død i 1201 og blev derfor dedikeret til hans efterfølger som ærkebiskop Anders Sunesøn.

Henlægger historien om Poppo's jernbyrd som Roskildekrøniken til kong Svend.

Så gav Gud for at forherlige sit navn kongen, der var opsat på at udbrede religionen, men ikke mægtede det, en udmærket forstandig og from og derhos overmåde boglærd mand ved navn Poppo til medhjælper ved dette herlige arbejde. På det offentlige ting, der holdtes ved den havn, som kaldes Isøre på grund af den megen is, der findes i den, gav Poppo, da han ikke ved sin tale kunne få danskerne til at antage troen, ved et uimodsigeligt tegn det sikreste vidnesbyrd om, at det var sandt, hvad han forkyndte, og stadfæstede sin læres troværdighed ved et stort og helligt jærtegn. Han spurgte dem nemlig, om de ville lyde hans formaninger, hvis de så ham tage gloende jern i hånden uden at lide nogen skade derved, og da alle svarede, at i så fald ville de ganske sikkert lyde ham, bød han dem skaffe en gloende jernhandske, og den stak han hånden i helt op til albuen, bar den straks uforfærdet således om iblandt dem alle og kastede den for kongens fødder, og så viste han dem til alles ærefrygtfulde forundring, at hans hånd i ingen måde havde lidt mén, men var ganske uskadt og uforandret. Ved dette underfulde syn fik han dem, som ellers var ubøjelige, til at falde til føje, og den fare, han havde udsat sig for, blev således ikke en hindring for hans formaninger, men en prøve, der bestyrkede dem, thi ved den dristige standhaftighed, hvormed han opfyldte sit løfte, overvandt han jo visselig selve naturen. Ved denne berømmelige undergerning bibragte han endog til evige tider vort folk kristendommen.

En følge heraf blev også, at danskerne afskaffede den skik at holde tvekamp og besluttede, at de fleste rettergangssager skulle afgøres ved jernbyrd, idet de holdt for, at sagernes prøvelse rettelig burde henskydes under Guds dom fremfor at henvises til kamp imellem mennesker.

Venderkrøniken

Af Helmold af Bosau, præst og historieforfatter, født ca. 1120 og død ca. 1180

I den ret sene Vender krønike er der ikke medtaget noget om Poppo – men til gengæld får vi fortællingen om kejser Otto sejr over Harald.

9. Haralds Omvendelse

Samme år skete det, at den ærerige Kejser Henrik forlod dette liv[32], og hans søn Otto, med tilnavnet den Store, blev indsat i hans sted i Riget. Da han begyndte sin regering, måtte han tåle megen uret fra sine brødre. Og Danernes Konge, som havde været hans fader skatskyldig, kastede trældommens åg af sig og gik i kamp for friheden. Og som det første lod han Markgreven halshugge - ham, der var i Slesvig, som med et andet navn kaldes Hedeby - sammen med Ottos udsendinge, og han udslettede hele den koloni af Sachserne, som var der. Thi skønt Venderne lod, som om de indstillede sig på nye forhold, syslede de dog med forberedelser til oprør og var årsag til stor frygt i Sachsernes lande. Men Kong Otto blev styrket med Guddommelig hjælp, og da han først havde gjort sig fri af sine brødres efterstræbelser, sørgede han for lov og orden i sit folk.

Dernæst, og efter at han havde kuet næsten alle de folk der var faldet fra efter Karls død, greb han til våben mod danerne. Med en hær overskred han grænsen til danerne, dem, der engang havde været i Slesvig, og med jern og ild hærgede han hele området lige til det yderste hav, som skiller nordmændene fra danerne, og som indtil denne dag kaldes Ottensund, efter Kongens sejr.

Men da han vendte hjem, gik kong Harald i krig imod ham ved Slesvig. Begge parter kæmpede mandigt i krigen, men sachserne vandt, og danerne vendte om og søgte ned til skibene. Omsider enedes man om vilkårene for fred; Harald blev underordnet Otto og tog imod sit rige fra ham og lovede at tage imod kristendommen i Danmark. Og uden tøven blev Harald døbt med sin hustru Gunhild og sin lille søn, som vor konge løftede op af den hellige kilde og kaldte Svendotto.

Kejser Ottos gravmonument i Magdeburg Dom

Fra den tid modtog Danmark Troen fuldt ud, og landet blev delt i tre Bispedømmer og underlagt Ærkesædet i Hamborg[33]. Derfor blev det den overmåde Salige Adaldag, der ordinerede de første Biskopper i Danmark, og siden den tid har Hamborgkirken haft Suffraganbiskopper. Og efter denne den Himmelske Nådes begyndelse fulgte en sådan vækst, at kirkerne i Danmark indtil dagen i dag synes at bugne med de Nordlige folks mangfoldige frugt.

Dette er formodentlig kirkemødet i Ingelshiem 948 der hentydes til

Knytlinge Saga

Islandsk værk om de danske kongers historie skrevet i sidste ½ af det 13. århundrede.

Heri nævnes intet om Poppo's jernbyrd.

1.

I konge Harald Gormssøns dage var Otto den Røde kejser i Saksland. Han førte krig med danekongen og påbød danerne kristendom; men danekongen førte en hær mod ham og vilde på ingen måde antage kristendommen.

Kong Harald, søn af Gorm, udkæmpede et stort slag mod kejser Otto sydpå ved Danevirke, Der var Hakon Jarl af Norge med de danskes konge. Kejseren led nederlag, men noget senere indtog han alligevel landet og drev kong Harald og Hakon Jarl på flugt op til Limfjorde og helt ud på Mors. Derefter antog kong Harald kristendommen, og kejseren stod fadder til hans son Svend, og gav ham sit navn, og han blev således døbt Otto-Svend. Nu var så Danmark helt kristent, og først da drog kejseren bort.

Ikke skriftlige kilder

Denne periodes historie kan ikke kun skildres gennem de skriftlige kilder. Det er absolut nødvendigt at medtage de ikke skriftlige kilder.

Støbeform torshammer og kors

På nationalmuseet har vi en støbeform til torshamre og et kors . Støbeformen er interessant idet den viser to religioner, som sølvsmede vil tjene penge på. For håndværkeren er det ligegyldigt hvad kunden køber, det vigtige er at få solgt nogle produkter.

Jellingstenen

I Jelling er der rejst to runesten. Den lille er rejst af kong Gorm over hans dronning Thyra.

Den store er rejst af Harald Blåtand – søn af Gorm og Thyra. Den er måske rejst i 965

Den lille Jelling sten

Lille Jellingsten

Gorm konge gjorde kumler disse efter Thyra kone sin Danmarks bod

Den store Jellingsten

HARALD KONGE BØD GØRE KUMLER DISSE
EFTER GORM FADER SIN OG EFTER THYRA
MODER SIN, DEN HARALD SOM SIG VANDT
DANMARK AL OG NORGE OG DANERNE GJORDE KRISTNE

Tamdruppladerne

Er fremstillet ca. år 1200 – pladen med dåben, har fået sat en bisp med glorie over en bisp med pallium med kors – er dette en tysk ærkebiskop??

Pladerne blev fundet i Tamdrup Kirke (ved Horsens) i 1870.erne, de var sømmet på prædikestolen sammen med pladerne fra et gyldent alter.

De fire plader:

Plade 1

Poppo prædiker for kong Haralds

Plade 2

Poppo bærer jernbyrd

Plade 3

Poppo viser han er uskadt.

Plade 4

Harald bliver døbt.

